

Doğrudan Yabancı Yatırım ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Geçiş Ekonomileri Örneği¹

e-ISSN 2687-4563

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/aujfe>

Research Article

Received: 12.11.2023

Accepted: 16.12.2023

To cite this document:

Özdemir, Ö. & Koyuncu, F. T. (2023). Doğrudan Yabancı Yatırım ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Geçiş Ekonomileri Örneği, *Anadolu University Journal of Faculty of Economics*, 5(2), 68-82.

Ömer ÖZDEMİR**(Corresponding Author)**

ozdemiromer1890@gmail.com, Batman University, Vocational School of Social Sciences,
orcid.org/0000-0001-8742-6757

Fatma TURAN KOYUNCU

faturan@anadolu.edu.tr, Anadolu University, Faculty of Economics
0000-0001-5054-2682

Relationship Between Foreign Direct Investment and Economic Growth: The Example of Transition Economies

Abstract

Movements of foreign direct investments which accelerated after second half of the 20th century have had positive or negative influences on country economy. These impacts can show changes according to the purpose or form of the investments and can be changed in respect of the economic structures or policies of the countries. But common opinion is that foreign direct investments have positive effects on economic growth and development by causing increase of capital level and productivity gain. For this reason, many countries have started to apply emceeding policies that receive foreign direct investment. In this survey, the data belong to years of 1996-2018 were chosen by using panel data analysis on effects of foreign direct investments on transition economies. As a result of the analysis, it is concluded that foreign direct investments affect economic growth favorably and significantly.

Keywords: Foreign Direct Investment, Economic Growth, Transition Economies, Panel Data Analysis, Fixed Effect Model

JEL Codes: F21, F30, O40

Öz

20. yüzyılın ikinci yarısından sonra ivme kazanan doğrudan yabancı yatırım akımları ülke ekonomisi üzerinde birtakım olumlu ve olumsuz etkiler bırakmaktadır. Söz konusu etkiler yapılan yatırımların amacına ve şekline göre değişiklik gösterebileceği gibi ülkelerin ekonomik yapısı ve uyguladıkları politikalara göre de farklılık göstermektedir. Fakat yaygın görüş, yabancı yatırımların sermaye düzeyine ve verimlilik artışına sebep olarak ekonomik büyüme ve kalkınmayı pozitif etkilediğine yöneliktir. Bu sebeple çoğu ülke doğrudan yabancı yatırım çekmeye yönelik çeşitli teşvik politikaları uygulamaya başlamıştır. Yapılan bu araştırmada, 1996-2018 yıllarına ait verilerden hareketle seçilmiş geçiş ekonomilerinin büyümesi üzerinde doğrudan yabancı yatırımların etkisi panel veri analizi kullanılarak incelenmiştir. Yapılan analiz sonucunda ise doğrudan yabancı yatırımların ekonomik büyümeyi pozitif ve anlamlı olarak etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Doğrudan Yabancı Yatırım, Ekonomik Büyüme, Geçiş Ekonomileri, Panel Veri Analizi, Sabit Etkiler Modeli

Etik Standartlara Uyum: Etik kurul izni gerekmemektedir.

¹ Bu çalışma Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı'nda 30/04/2020 tarihinde kabul edilen yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

1. Giriş

Ekonomik büyümenin yüksek hızlı ve istikrarlı olması hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerin temel hedefidir. Fakat bazı ülkelerde bulunan sermaye yetersizliği sorunu gerekli büyümenin sağlanabilmesine engel olmaktadır. Bu soruna yönelik yurt içi tasarruflar artırılmaya çalışılsa da düşük gelir seviyesi, tasarrufların yeterli düzeyde yükselmemesine neden olmaktadır. Dolayısıyla ülkelerin ekonomik büyüme sağlayabilmesi için bir dış finansman kaynağına ihtiyaç duyduğu ve bu kaynaklardan daha çok doğrudan yabancı yatırımların tercih edildiği bilinmektedir. Özellikle, artan serbestleşme hareketleri ile birlikte ülkeler arasındaki ekonomik sınırlar buharlaşmaya başlamış ve bunun sonucunda doğrudan yabancı yatırımlara duyulan ilgi daha da artmıştır. Diğer taraftan, artan serbestleşme hareketleri ve gelişen teknoloji sayesinde doğrudan yabancı yatırımdan sağlanacak sermayenin ülkelere girişi de kolay hale gelmiştir.

Doğrudan yabancı yatırımlar gittikleri ülkenin sadece sermaye düzeyini artırmakla kalmayıp aynı zamanda yeni üretim teknikleri ve teknoloji transferi de sağlayarak ülkenin uluslararası piyasadaki rekabetini artırma olanağı da tanımaktadır. Bunlara ek olarak doğrudan yabancı yatırım yeni iş alanlarının oluşumuna, yerli yatırımların ve beşeri sermayenin artışına da katkıda bulunmaktadır. Söz konusu bu etkiler, genel refah seviyesinin yükselmesini sağlamak suretiyle ekonomik büyümeyi gerçekleştirmektedir. Fakat yapılan yatırımlar dışa bağımlılığın artmasına ve yerli firmaların zarar görmesine sebep olarak ülkelerin ekonomik gelişimine de engel olabilmektedir. Dolayısıyla, doğrudan yabancı yatırımlar bir taraftan ekonomik büyümenin sağlanmasına yönelik katkı sağlarken diğer taraftan büyümeyi olumsuz etkileyecek davranışlarda da bulunabilmektedir.

1990'lı yılların ardından planlı ekonomiyi terk ederek piyasa ekonomisine yönelen ülkelerin dış finansman ihtiyacına giderek gerek duyması ve yabancı yatırımcılar tarafından yeni pazarların keşfedilmesi geçiş ekonomilerinde doğrudan yabancı yatırımların ilgi odağı olmasını getirmiştir. Verilen tüm bilgilerden hareketle yapılan bu araştırmada geçiş ekonomilerinden seçilen ülkelerin ekonomik büyümesi üzerinde doğrudan yabancı yatırımların etkisinin hangi yönde olduğu saptanmaya çalışılmıştır.

2. Ampirik Literatür

Ampirik literatürde DYY'nin büyüme üzerindeki etkisini inceleyen pek çok çalışma olmasına karşın ortak bir sonuç bulunmamaktadır. Bu farklılığa sebep olan faktörün daha çok seçilen yöntemsel uygulamalar veya ülke gruplandırmasıyla ilgili olduğu görülmektedir. Yapılan çalışmalarda genellikle DYY'nin ekonomik büyümeyi pozitif etkilediği sonucuna ulaşılsa da negatif ve nötr ilişki tespit edilen çalışmalarda bulunmaktadır. Aşağıda bunlara örnek teşkil eden bazı çalışmalar üzerinde durulmuştur.

Blomström, Lipsey ve Zejan (1992), DYY'lerin büyüme üzerindeki etkisini saptamak amacıyla, yüksek ve düşük gelir gruplarından oluşan 78 ülke için, 1960-1985 dönemlerini beşer yıl aralıklar halinde incelemişlerdir. Yapılan bu çalışmanın sonucunda, DYY'nin beş yıl sonraki ekonomik büyüme oranları üzerinde olumlu bir etkisinin olduğu tespit edilmiştir. Fakat bu olumlu etkinin sadece yüksek gelir grubuna sahip olan ülkelerde gerçekleşeceği sonucuna ulaşılmıştır.

Lensink ve Morrissey (2001), DYY'nin büyüme üzerindeki etkisini saptamak için yaptığı çalışmada modele ek olarak, DYY girişlerinin değişkenliğini dâhil etmiş ve 90 ülkeye

ait 1970-1998 dönem verileriyle çalışmışlardır. DYY'nin ekonomik büyüme üzerindeki etkisi güçlü bulunurken DYY girişlerindeki değişkenliğin, büyüme üzerinde olumsuz bir etki yarattığı sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca, bu olumsuz etkinin belirsizlik gibi çeşitli faktörlerden kaynaklandığı tahmin edilmiştir.

Carcovic ve Levine (2002), 1960 ve 1995 yıllarını kullanarak 72 ülke için yapmış oldukları çalışmada, DYY'nin ekonomik büyüme üzerindeki etkisini incelemiştir. Çalışmada genelleştirilmiş momentler metodundan (GMM) yararlanılmıştır. Yapılan bu çalışmada, DYY'nin ekonomik büyüme üzerinde güçlü ve olumlu bir etkisinin bulunmadığı sonucuna varılmıştır.

Alıcı ve Ucal (2003), Türkiye için yapmış oldukları analizde 1987:I-2002:IV dönemi çeyreklik verileri baz alarak uyguladıkları Granger ve Toda-Yamamoto nedensellik testleriyle birlikte DYY-büyüme ilişkisini bulmaya çalışmışlardır. Yapılan bu testler sonucunda ekonomik değişkenlerden İhracat ve çıktı arasında bir nedensel bağ bulunmuşken DYY ve çıktı arasında bir nedensellik durumu elde edilememiştir. Diğer taraftan İki değişken arasında bir bağlantının olmaması Türkiye'ye DYY'nin yeterli miktarda gelmemesinden kaynaklandığını belirtmişlerdir.

Mody ve Murshid (2005), uzun vadeli sermaye girişlerinin yerel yatırımlara olan etkisini 60 gelişmekte olan ülkeler için 1979-1999 dönemi verileri baz alınarak çalışılmıştır. Dinamik panel yöntemlerinden yararlanılarak yapılan bu çalışmada 11 değişken kullanılmıştır. Araştırma sonucunda DYY ve portföy gibi sermaye girişlerinin yerel yatırımları harekete geçirdiği saptanmış olup, bunun sonucunda ekonomik büyümeye de katkı sağlayacağı belirtilmiştir.

Sarkar (2007), çalışmasında OECD dışında kalan 51 az gelişmiş ülkenin 1981-2002 dönemine ait verileri kullanmış ve yöntemsel olarak panel regresyon analizlerinden (sabit ve rastgele etkiler) faydalanmıştır. Bu analizde DYY ve büyüme arasındaki olumlu ilişkinin diğerlerine göre daha yüksek gelir ve ticaret payı bulunan 16 ülkede geçerli olduğu saptanmıştır. Ardından 1970-2002 dönemi için zaman serisinde ARDL yaklaşımıyla DYY ve KBDGSYH arasında 10 ülke için pozitif dört ülke içinse negatif bağlantı elde edilmiştir. Bu çalışmada, ülke ayrıştırması yapılmadan yani genel olarak elde edilen sonuç ise iki değişken arasında bir ilişkinin olmayışıdır.

Upadhyaya vd., (2007), Doğu Avrupa ülkelerinde, dış yardım ve DYY'nin ekonomik büyüme üzerindeki etkinliğini analiz etmek için 1993'ten 2002'ye kadar olan yıllık verileri kullanmıştır. Çalışmanın analizi olarak hata düzeltme modeli geliştirilmiş ve sabit etkiler modelinden yararlanılmıştır. Araştırma sonucunda DYY'nin büyümeye katkısı bulunurken dış yardımların herhangi bir katkısının olmadığı saptanmıştır.

Ford, Rork ve Elmslie (2008), 1978-1997 yıllarını kullanarak DYY'nin büyüme üzerindeki etkisini ABD ekonomisi için incelemiştir. Araştırma sonucunda olumlu bir etki tespit edilmiş ve bu etkinin DYY'nin bilgi ve teknoloji transferine yol açmasıyla mümkün olacağını belirtmişlerdir. Ayrıca yabancı firmaların getireceği teknolojik yenilik ve donanımları kullanabilecek nitelikli işgücüne sahip olunması da bu olumlu etkide belirleyici olduğu tespit edilmiştir.

Örnek (2008), tarafından yapılan çalışmada yabancı sermaye girişlerinin yurt içi tasarruf ve büyüme üzerindeki etkileşimini belirlemek için Türkiye'nin 1996:IV-2006:I çeyreklik verileriyle VAR modeli oluşturularak, Johansen-Juselius koentegrasyon ve Granger nedensellik testlerinden faydalanmışlardır. Yapılan bu analizler sonucunda DYY'nin yurt içi tasarruflara katkıda bulunduğu ancak kısa vadeli yabancı yatırımların yurt içi tasarrufları olumsuz etkilediğine ulaşılmıştır. Bu sonuçların yanı sıra

kısa vadeli yabancı yatırımların ve DYY'nin ekonomik büyümeye olan etkisi pozitif bulunmuştur.

Aleksynska, Gaisford ve Kerr (2008), 1991-2000 dönemlerini baz alarak yapmış oldukları çalışmada, DYY'nin ekonomik büyümeye olan etkisini geçiş ekonomisi yaşayan 17 ülke için analiz etmiştir. Yöntem olarak, EKK ile Granger nedensellik testlerine başvurulmuştur. Yapılan bu çalışmada DYY'nin ekonomik büyüme üzerinde çok güçlü bir etkisinin olmadığı, yerel yatırımlarla ise bütünleyici bir ilişkisinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Campos ve Kinoshita (2002), tarafından yapılan çalışmada ise 25 geçiş ülkesinin ilk yılları olan 1990-1998 dönemi verileriyle DYY ile büyüme arasında pozitif ilişki tespit edilmiştir. Bununla birlikte geçiş ülkelerinde nitelikli işgücünün var olmasıyla beraber teknolojik yayılmanın da hız kazanacağına değinmişlerdir.

Karimi ve Yusop (2009), taraflarınca yapılan çalışmada, DYY-büyüme ilişkisi Malezya ülkesi için incelenmiş olup 1970-2005 dönemine ait veriler baz alınarak analiz uygulanmıştır. Araştırmada, iki değişken arasındaki bağlantıyı ölçmek için Toda-Yamamoto ve ARDL test yaklaşımlarından faydalanılmış ve bu çalışmada elde edilen bulgular, değişkenler arasında herhangi bir nedensel ilişkinin bulunmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Ngeny ve Mutuku (2014), Kenya için DYY akımları ile ekonomik büyüme arasındaki bağlantıyı, endojen büyüme modeli kapsamında incelemişlerdir. Analizde, 1970-2011 dönemi verileri baz alınmış ve sermaye akımlarının volatilitelerini belirlemek için ARDL ve EGARCH yöntemlerinden faydalanılmıştır. Bu araştırmada, DYY akımlarının ekonomik istikrarı bozarak büyüme üzerinde geciktirici yarattığı sonucuna ulaşılmıştır.

Szkorupova (2014), DYY'nin uzun dönemde ekonomik büyümeye olan etkisini Slovakya için 2001-2010 dönemine ait çeyreklik verileri kullanarak incelemiştir. Yöntem olarak, eşbütünleşme ve vektör hata düzeltme modeli uygulamış ve bu analiz sonucunda, iki değişken arasında pozitif ilişki tespit edilmiştir. Ayrıca, uzun vadede dengeye %33 oranında yakınsama göstereceği sonucuna da varılmıştır.

Rahman (2015), DYY'nin seçilmiş makroekonomik değişkenlere olan etkisini Bangladeş için 1999-2013 verileriyle analiz etmiştir. Analizde, ekonometrik metodoloji olarak Çoklu Regresyondan faydalanılmıştır. Yapılan bu çalışma sonucunda; DYY ile GSYİH ve aynı zamanda dış ticaret ile negatif bir kolerasyonun, enflasyon ile de pozitif bir kolerasyonun olduğu saptanmıştır.

Koyuncu (2017), Türkiye'de DYY'nin ekonomik büyüme ve istihdam düzeyine bir etkide bulunup bulunmadığını, 1990'dan 2015'e kadar olan dönem için incelemiş olup yöntemsel olarak koentegrasyon ve nedensellik analizlerinden faydalanmıştır. Yapılan koentegrasyon testi neticesinde, değişkenler arasında uzun vadeli bir ilişkinin olduğu saptanmış ve ardından nedensellik analizi uygulanmıştır. Uygulanan nedensellik analizi sonuçlarına göre de DYY'den GSYİH'e ve GSYİH'dan istihdama doğru tek yönlü bir nedenselliğin olduğuna ancak DYY ve istihdam arasında herhangi bir nedenselliğin de olmadığına ulaşılmıştır. Fakat söz konusu olan bu çalışmada, DYY'nin çıktı artışıyla birlikte işgücü talebini etkileyerek istihdam oranlarında bir değişime sebep olacağı yani dolaylı olarak istihdamı etkileyebileceği sonucuna da varılmıştır.

Siddiqur vd., (2017), DYY ve büyüme arasındaki bağlantıyı Pakistan için 1980-2016 verileriyle saptamaya çalışmıştır. Araştırmada ARDL sınır testi ve nedensellik analiz yöntemlerinden faydalanılmıştır. Sınır testi sonuçlarına göre değişkenler arasında

bağlantı durumu teşhis edilmiş, ardından ilişkinin yönü için yapılan nedensellik analizi sonucunda büyümeden DYY'e tek yönlü bir nedensellik bulunurken fiziksel sermaye ve DYY arasında çift yönlü bir nedensellik bulgusuna rastlanılmıştır.

Kurita, Monzen ve Rofik (2017), DYY'nin yerel firmalar üzerinde herhangi bir verimlilik artışı veya azalışı (yayıma etkisiyle) yaratıp yaratmadığını firma büyüklükleri de göz önüne alınarak, Endonezya için 2002-2014 verileriyle analiz etmişlerdir. Birçok endüstriyel sektörün örneklem olarak seçildiği bu analizin sonucunda, DYY'nin firma üretkenliği üzerinde negatif etkilerinin olduğu ve bu durumun daha çok KOBİ'ler de görüldüğüne ulaşılmıştır. Fakat yüksek katma değerli sektörlerde DYY'nin üretkenliğe katkıda bulunduğu sonucuna da varılmıştır.

Belloumi ve Alshehry (2018), Suudi Arabistan'ın uzun vadede ekonomik büyümesini, iç sermaye yatırımı ve DYY'nin nasıl etkilediğini belirlemek için 1970-2015 dönemi verileri kullanarak incelemişlerdir. Aradaki ilişkiyi ortaya koymak adına hem ARDL modeli hem de model sonuçlarının güvenilirliği adına çeşitli EKK (FMOLS, DOLS ve CCR) tahmin yöntemleri kullanılmıştır. Yapılmış olan bu çalışma sonucunda, uzun vadede DYY ile petrol harici GSYİH arasında negatif yönlü bir nedensellik saptanmıştır. Bunun yanında DYY iç yatırımları kısa, iç yatırımlar ise DYY'i uzun dönemde negatif etkilediği sonucuna da varılmıştır.

Ayomitunde vd., (2019), BIRICS ülkeleri için yapmış oldukları çalışmada 1990-2017 yıllarına ait veriler kullanılarak DYY-büyüme arasındaki ilişkinin uzun dönemde nasıl olduğunu test etmişlerdir. Metodoloji olarak, Johansen Koentegrasyon ve Dumitrescu Hurlin nedensellik testlerinden faydalanmışlardır. Yapılan araştırma neticesinde, iki değişken arasında uzun dönemde denge durumunun söz konusu olduğu ve sadece DYY'den büyümeye doğru bir nedenselliğin olduğuna ulaşılmıştır.

3. Araştırma Yöntemi

Ekonometrik analizlerde pek çok veri seti tercih edilebilmektedir. Fakat ilgili veri seti, yapısına uygun modeller tarafından tahmin edilmelidir. Veri setleri arasında zaman serisi verisi, yatay kesit verisi ve panel veri bulunmaktadır. Zaman serisi verileri, sadece bir birimin bulunduğu ve değişken değerlerinin zamana göre değiştiği verilerden oluşmaktadır. Diğer taraftan yatay kesit verileri ise zamanın belirli bir döneminde birden fazla birimlerin bulunduğu bir veri setini ifade etmektedir. Son olarak panel veri ise kesit verilerde zaman boyutundaki değişiminde bulunduğu bir veri setidir (Gujarati, 2004, s.636). Dolayısıyla daha kapsamlı olan bu veri seti ile yapılan panel veri analizi, ekonomik ilişkilerin daha net ortaya konulmasında önemli bir avantaj sunmaktadır. Bu çalışmada panel regresyon yöntemi kullanılacağı için öncelikle bu analiz yöntemi hakkında bilgi vermek yerinde olacaktır.

Sabit ve eğim parametrelerinin dayanmış olduğu hipotezlerden kaynaklı olarak panel veri analizinde farklı şekillerde modellemeler ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla çeşitli modelleme türleri arasında literatürde genel olarak klasik/havuzlanmış en küçük kareler, sabit etkiler ve rassal (tesadüfi) etkiler modelleri yer almaktadır (Sevim ve Eyüboğlu, 2016, s.217). Sözü edilen regresyon modellerinden aşağıda kısaca bahsedilmiştir.

Sabit ve eğim parametrelerinin yatay kesit ve zaman boyunca sabit kaldığı yani gözlemlerin heterojen olmadığı aynı zamanda tüm verilerinde bir havuz içerisinde toplandığı ve bağımlı değişken üzerinde bağımsız değişkenlerin etkilerinin tahmin edildiği bu modele havuzlanmış regresyon modeli veya sabit katsayılar modeli adı

verilir (Çetin ve Ecevit, 2010, s.172). Söz konusu edilen havuzlanmış regresyon modeli bu durumda aşağıdaki gibi olmaktadır.

$$Y_{it} = \alpha_0 + x_{it}\beta + \mu_{it} \quad (1)$$

$$i=1, \dots, n; \quad t=1, \dots, t$$

Denklemin 1’de α_0 sabit parametreyi, β eğim parametresini, i birimleri t ise zamanı temsil etmektedir. Görüldüğü üzere havuzlanmış regresyon modeli sabit ve eğim parametrelerinin birimlerden ve zamandan etkilenmediği varsayıldığında analiz edilen bir regresyon yöntemidir.

Panel veri yönteminin kullanıldığı araştırmalarda birimler arasındaki değişmeden veya birimler arasında ve zaman içerisinde gerçekleşen değişiklikleri, model içerisine katmanın bir yolu ilgili regresyon parametrelerinin bazılarında veya tamamında farklılıklara neden olduğunu varsaymaktır. Regresyon modelindeki katsayıların birimler veya zaman tarafından ya da her iki etken tarafından farklılaştığı modele sabit etkiler modeli denir (Pazarlıoğlu ve Gürler, 2007, s. 37-38). Eğer ki regresyon modelinde sabit etki yalnız zamandan kaynaklanıyorsa ya da sadece kesitler arasındaki farklılıklardan kaynaklıyorsa bu durumda sabit etkiler modeli tek yönlü olmaktadır. Fakat her iki etkinin de birlikte görüldüğü yani hem zaman etkisinin hem de birim etkisinin bulunduğu durumda model çift yönlü olmaktadır.

Panel veri analizlerinde zamandan kaynaklı farklılıkların ortaya çıkmasından daha çok birimlerden kaynaklı farklılıklar daha sıklıkla meydana gelmektedir. Dolayısıyla sabit etkiler modelinin genel olarak gösterimi sabit terimlerde meydana gelen farklılıkların birimler arasındaki değişiklikten kaynaklandığını varsaymaktır. Bu sebeple sabit etkiler modelini genel anlamda aşağıdaki gibi ifade etmek mümkündür.

$$Y_{it} = \alpha_i + \sum_{k=1}^K \beta_k x_{kit} + \lambda_i + \mu_{it} \quad (2)$$

Denklemin 2’de Y_{it} bağımlı değişkeni, α_0 sabit terimi, x_{it} bağımsız değişkeni, k bağımsız değişken sayısını, λ_i ise ortalama sabit birim etkiyi ifade etmektedir. Söz konusu denkleminde birim etkinin eğim katsayısı üzerinde herhangi bir değişiklik meydana getirmediği durumu göstermektedir. Sabit etkiler modelinde gözlemlenemeyen birimsel etkilerin bağımsız değişkenler ile kolerasyon olma durumu bir sorun teşkil etmez. Dolayısıyla ilgili formülasyonda bu ilişkinin mevcut olması halinde sabit etkiler modelinin tercih edilmesi tahmin sonuçlarının güvenilirliği açısından daha faydalı olacaktır. Aynı zamanda gözlem sayısının kesit sayısından daha fazla olduğu durumda da sabit etkiler modelinin tercih edilmesi daha uygun bulunmaktadır (Akıncı, G, Akıncı, M ve Yılmaz, 2013, s. 86).

Panel veri yönteminin kullanıldığı araştırmalarda birimler veya birimlere ve zamana göre gerçekleşen değişiklikleri sabit etkiler modeliyle incelemek mümkün olduğu gibi rassal etkiler modeli kullanarak da incelemek mümkündür. Rassal etkiler modelinde bağımlı değişkeni açıklayan bağımsız değişkenlerin bulunduğu gibi model içerisinde yer almayan veya gözlemlenemeyen pek çok etkenin de bulunduğu ve bunların tesadüfî olarak bir kalıntı tarafından açıklandığı varsayılır. Söz konusu modelin en avantaj sağladığı faydalardan biri zaman boyunca değişmeyen değişkenlerin model dâhilinde olabilmesidir. Bununla birlikte araştırmada kullanılan veri havuzunun çok geniş bir yapıda olması ve bu havuzdan genel bir sonucun elde edilebilmesi durumun da rassal etkiler modeli daha etkindir (Öztürk, 2019, s. 35-36). Benzer şekilde Baltacı (2005, s. 14), yatay kesit verisinin çok fazla olduğu modellerde sabit etkiler yönteminin büyük ölçüde serbestlik derecesi kayıplarına yol açacağından dolayı rassal etkiler yönteminin kullanılmasını tavsiye etmiştir.

Rassal etkiler modelinde kesitler arasındaki farklılıklardan kaynaklanan değişikliklerin sabit olmamasından dolayı sabit terim içerisinde değil, hata terimi içerisinde bulundurulur. Buradan hareketle rassal etkiler modelinin genel formülasyon denklemi aşağıdaki gibi olmaktadır.

$$Y_{it} = \alpha_0 + \sum_{k=1}^K \beta_k x_{kit} + V_{it} \quad (3)$$

$$V_{it} = \mu_i + \mu_{it}$$

Denklem 3'te μ_{it} artık hata terimlerini ifade ederken, μ_i birimler arasındaki değişmeyi ifade etmektedir. Diğer bir deyişle μ_i kesit birimindeki değişikliklerin tesadüfi olduğu etkileri göstermektedir. Bu etkiler (μ_i) arasında ve artık hata terimleri (μ_{it}) ile de arasında herhangi bir bağlantının olmadığı varsayılır. Rassal etkiler modeli, birim etkilerin hata terimi içinde (V_{it}) bulunmasından dolayı hata bileşenleri modeli olarak da bilinmektedir (Pazarlıoğlu ve Gürler, 2007, s. 38).

Panel regresyon analizine geçmeden önce tahmin edilmek istenen modelde hangi regresyon yönteminin kullanılması gerektiğine yönelik birtakım varsayımlar bulunmaktadır. Eğer, tahmin edilmek istenen regresyon modelinde birim veya zaman etkilerinin olmadığı varsayılıyorsa diğer bir deyişle tüm gözlemler homojen ise havuzlanmış en küçük kareler yönteminin kullanımı daha etkin sonuçların elde edilmesini sağlayacaktır. Fakat tahmin edilmek istenen regresyon modelinde birimsel veya zamansal etkiler bulunuyorsa sabit ya da rassal etkiler modelinin kullanılması gerekir. Regresyon seçiminde dikkat edilmesi gereken diğer bir husus ise birimsel etkiler ile bağımsız değişkenler arasında herhangi bir korelasyon ilişkisinin bulunup bulunmadığıyla ilgilidir. Söz konusu ilişki durumunun olması halinde sabit etkiler modeli, olmaması halinde ise rassal etkiler modelinin kullanımı daha tutarlı sonuçların elde edilmesini sağlamaktadır (Özkul ve Örun, 2016, s. 32-33).

Ekonometri de uygulanan yöntem özelliklerinin ve varsayımlarının iyi bir şekilde çözümlenmesi, araştırmacının modelinde hangi tahmin yöntemini tercih edeceği hususunda yardımcı olmakta ve buradan hareket edilerek seçilen tahmin yöntemi daha doğru olmaktadır. Dolayısıyla yapılan bu çalışmada ilgili model seçimine yönelik önsel tercihler de bulunulmuştur.

4. Veri Seti ve Model

Doğrudan yabancı yatırımların ekonomik büyüme üzerindeki etkisini belirlemeye yönelik yapılan bu çalışmada geçiş ekonomilerinden MDA ve Baltık ülkeleri örneklem olarak seçilmiştir. Bu ülkeler arasında Arnavutluk, Bulgaristan, Hırvatistan, Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Polonya, Makedonya, Romanya, Slovak Cumhuriyeti, Slovenya, Estonya, Letonya ve Litvanya yer almaktadır. Söz konusu ülkelerin; coğrafi yakınlıkları, piyasa ekonomisine geçiş sürecinde uygulamış oldukları reformların başlangıç tarihi ve geçiş sürecindeki performansları gibi karakteristik özelliklerin birbirlerine benzerliğinden ötürü örneklem olarak seçilmiştir. Geçiş ekonomileri piyasa sistemine uyum sürecinde ekonomik büyümenin sağlanmasına yönelik yabancı yatırımları cazip hale getirebilmek adına geçiş döneminde birtakım iktisadi ve hukuki politikalar üretmeye çalışmışlardır. Dolayısıyla, geçiş ülkelerinden örneklem olarak seçilmiş bu ülkeler bazında DYY'nin ekonomik büyüme üzerinde ne derece etki ettiğini ampirik olarak saptamak bu araştırmanın asli amacı olmaktadır.

Seçilen MDA ve Baltık ülkelerini analiz etmek için 1996-2018 yılları baz alınmıştır. İlgili yılların kullanılmasının sebebi, geçiş sürecinin bu yıllar içerisinde ülke ekonomilerine etkisini göstermesidir. Ayrıca, geçiş sürecinin ilk beş yılı olan 1991-1995 yılları

ekonomik belirsizliğin yaygınlık gösterdiği bir dönemi temsil etmektedir. Bu nedenlerden ötürü araştırmada 1996 yılından sonraki geçiş dönemi kullanılmıştır.

Araştırmanın kapsamını genişletmek için söz konusu ülkelerin ekonomik büyümesini DYY haricinde etkileyebilecek diğer makroekonomik değişkenlere de yer verilmiştir. Bu değişkenlere yer verilmesinin sebeplerinden biri, DYY dışında ekonomik büyümenin gerçekleşmesinde veya belirlenmesinde birçok faktörün etkili olmasıdır. Diğer bir sebep ise DYY'nin dolaylı olarak ekonomik büyüme üzerinde etki göstermesine yol açan faktörlerden yararlanma isteğidir. Araştırmada kullanılacak olan tüm değişken ve değişkenlere ait açıklamalar aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo 1. Veri Seti Tanıtımı

Değişken	Açıklama	Veri Kaynağı
GDP	Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (2010 yılı sabit ABD doları)	World Bank- World Development Indicators Database
CPL	Sermaye Stoku	World Bank - Yatırım Serisi Kullanılarak Yazar Tarafından Hesaplanmıştır.
FDI	Doğrudan Yabancı Yatırım Girişleri	World Bank- World Development Indicators Database
TRO	Ticari Dışa Açıklık Oranı	World Bank- İthalat, İhracat ve GSYH Verileri Kullanılarak Yazar Tarafından Hesaplanmıştır.
INF	Tüketici Fiyat Endeksi yıllık değişimi (%)	World Bank- World Development Indicators Database
HTX	Yüksek Teknoloji İhracatının İhracat İçerisindeki Payı (%)	World Bank- World Development Indicators Database
POP	15-64 Yaş Arası Nüfus	World Bank- World Development Indicators Database

Veri setinde yer alan CPL ve TRO'nun nasıl elde edildiklerine yönelik bazı açıklamalarda bulunmak yerinde olacaktır. Belirli bir zamandan beri üretim faaliyetlerinde aktif olarak kullanılan ve yatırımların birikimi olarak tanımlanan sermaye stokunun (CPL) oluşturulmasında ölçüt olarak, Dünya Bankası veri tabanından alınan Gayri safi sabit sermaye oluşumu (2010 yılı sabit ABD doları) verileri kullanılmıştır. Söz konusu değişkenin elde edilmesinde Aralıksız Envanter yöntemine başvurulmuştur. Bilindiği üzere sermaye malının satın alınmasından sonra geçen süre zarfında aşınma veya yıpranma durumuyla karşı karşıya kalınmaktadır. Amortisman olarak adlandırılan bu durum sonucunda sermaye malının üretime katkısı azalmaktadır. Dolayısıyla sermaye stokunun oluşturulmasında kullanılan bu amortisman payı, genel olarak üst gelir grubuna sahip olan ülkeler için %5 oranında, alt gelir grubuna sahip olan ülkeler için ise %7.5 oranında kullanılmaktadır (Güney ve Kılıçaslan, 2018, s. 54). Araştırmada seçilen MDA ve Baltık ülkelerinin çoğunlukla üst gelir grubuna dahil olmasından dolayı amortisman payı %5 olarak kullanılmıştır.

Ticari liberalizasyon göstergesi olarak kullanılan ticari dışa açıklık ölçütü (TRO) için gümrük tarifeleri, bazı kümülatif endeksler ve tarife dışı kısıtlamalar gibi pek çok değişken kullanılsa da genellikle ihracat ve ithalat toplamının GSYİH'e oranlanması tercih edilmektedir. Dolayısıyla araştırmada, ticari dışa açıklık oranının elde edilmesinde bu yöntem tercih edilmiş olup gerekli veriler için Dünya Bankası veri tabanından faydalanılmıştır. Elde edilen söz konusu değişken, aynı zamanda dönüşüm süreci yaşayan MDA ve Baltık ekonomilerinde liberalizasyonun ekonomik büyüme üzerinde ne derece önemli olduğu hususunda da bilgi verecektir.

Verilen bilgiler ışığında araştırmada tahmin edilmek istenen modeli denklemsel olarak ifade etmek gerekirse şu şekildedir:

$$\ln_GDP_{it} = \alpha_0 + \beta_1 \ln_CPL_{it} + \beta_2 \ln_FDI_{it} + \beta_3 TRO_{it} + \beta_4 INF_{it} + \beta_5 HTX_{it} + \beta_6 \ln_POP_{it} + \mu_{it} \quad (4)$$

Araştırmada, DYY'nin ekonomik büyüme üzerindeki etkisini ölçmek için modeldeki bağımlı değişkeni GDP temsil etmektedir. Eşitliğin sağ tarafı ise temel de FDI olmak üzere diğer açıklayıcı değişkenlerden oluşmakta yani ekonomik büyüme üzerinde etkisi olan veya etkilediği düşünülen değişkenlerdir. Bunların yanında modelde yer alan i ve t sırasıyla ülke ve zaman periyodunu, α_0 sabit terimi, μ_{it} ise standart hata terimini göstermektedir. Ayrıca modelde yer alan " \ln " ifadesi doğal logaritması alınmış serileri temsil etmektedir. Söz konusu işlemin yapılmasındaki temel amaç, üstel fonksiyon ilişkisine karşın modeli lineer hale getirmektir.

5. Ampirik Bulgular

Araştırmada kullanılan modelin tahminini yapmak için öncelikle hangi regresyon yönteminin kullanılacağına karar vermek gerekmektedir. Daha öncede bahsedildiği üzere bu araştırma da modelin havuzlanmış EKK, sabit etkiler veya rassal etkiler yöntemlerinden hangisinin kullanılması gerektiğine yönelik karar verirken modellerin özellikleri ve varsayımlarıyla beraber araştırmada kullanılan ülkeler grubu, zaman aralığı ve kesit boyutu gibi çeşitli kriterler baz alınmış ve bunun sonucunda bir önsel tercih de bulunulmuştur.

Öncelikle araştırmada birim veya zaman etkilerinin dikkate alınmadığı, sabit ve eğim katsayılarının değişmediği varsayımlarından hareketle model tahmininde bulunan havuzlanmış EKK yöntemi tercih edilmemiştir. Dolayısıyla birim etkilerinde hesaba katıldığı sabit ve rassal etkiler yöntemlerinden hangisinin kullanılacağına yönelik bir tercih yapılmış ve sabit etkiler modelini kullanmanın daha uygun olduğu saptanmıştır.

Sabit etkiler yönteminin tercih edilme nedeni öncelikle yatay kesit verilerinin tesadüfi olarak değil belirli spesifik özelliklere göre seçilmesidir. En önemli nedenlerden bir diğeri de sabit etkiler modelinin rassal etkiler modeli aksine birim etki ve açıklayıcı değişkenler arasındaki korelasyona izin vermesidir. Bilindiği üzere her birimin veya ülkenin kendine özgü (zamanla değişmeyen coğrafi ve kültürel gibi) özellikleri bulunmakta ve ekonomi üzerinde etki bırakmaktadır. Dolayısıyla ülkelere ait bu özelliklerin bağımsız değişkenlerle ilişkili olması (örneğin, deniz kıyısının ülke ticaretini belirlemesi) kuvvetle beklenir. Yine, kullanılan zaman boyutunun kesit verisinden daha büyük olduğu modellerde sabit etkiler yönteminin tercih edilmesi daha uygun bulunmaktadır (Baltagi, 2005, s. 14). Söz konusu ilgili regresyon sonucunu elde etmek için Stata – 12.0 ve 15.0 paket programları kullanılmıştır.

Tablo 2. Doğrudan Yabancı Yatırımın Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi, Sabit Etkiler Modeli, Bağımlı Değişken: Logaritmik Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla

Değişken	Katsayı	Standart Hata	t -İstatistiği	Prob.(Olasılık Değ.)
In_CPL	0.5015383	0.268146	18.70	0.000*
In_FDI	0.0372918	0.0054892	6.79	0.000*
TRO	0.2381629	0.0259772	9.17	0.000*
INF	-0.0001385	0.0000703	-1.97	0.050**
HTX	0.0101752	0.0015894	6.40	0.000*
In_POP	0.551391	0.1223784	4.51	0.000*
Sabit Sayı	2.359236	2.20874	1.07	0.286
R ²	0.9087			
F-değeri	447.83			
Prob > F	0.000			

*,** Katsayılar sırasıyla 0.05 ve 0.10 düzeylerinde istatistiksel olarak anlamlıdır.

Araştırmada kullanılan modelin ampirik sonuçları incelendiğinde (Tablo 2) öncelikle bağımlı değişkeni, bağımsız değişkenlerin yaklaşık yüzde 90,87 oranında açıkladığı görülmektedir. Farklı bir deyişle GSYİH' deki değişimlerin yüzde 90.87'si regresyon modelinde bulunan sermaye stoku, DYY, enflasyon, yüksek teknoloji ihracatı ve nüfus değişkenlerinin değişiminden kaynaklanır. Diğer taraftan modelin tüm açıklayıcı değişkenlerine ait katsayılar t istatistiklerine göre 0.05 ve 0.10 düzeylerinde anlamlıdır. Yine F olasılık değeri incelendiğinde modelin tamamının istatistikî olarak anlamlı olduğu da gözükmemektedir.

Tahmini yapılan bu sonuçların hem katsayı değerlerini incelemek hem de teorideki yerini açıklamak faydalı olacaktır. İlk olarak sermaye stokunun ekonomik büyüme üzerinde pozitif etki yarattığı ve sermaye stokunda meydana gelecek yüzde 1'lik artışın ekonomik büyümeyi yüzde 0.5015 oranında arttıracakı görülmektedir. Büyümenin temel belirleyicilerinden biri olan sermaye, üretimdeki sürekliliğin ve artışın sağlanmasında en önemli faktördür. Teorik olarak ekonomik büyüme Klasik ve Neo-Klasik anlayışa göre sermaye stokunun artan bir fonksiyonu olarak tanımlanmıştır. Fakat ekonominin sermaye ve diğer kaynaklarla (verimlilik, nüfus ve doğal kaynaklar) belirli bir noktaya kadar büyüme göstereceğini ve bunun sonucunda oluşacak durgunluğu aşmak için teknolojik gelişmelerin devamlı desteklenmesi gerektiğini vurgulamışlardır. İçsel büyüme modellerinde ise sermaye düzeyindeki artışlar yenilik ve bilgi birikimleriyle (beşeri sermaye yoluyla) desteklenerek ekonominin sürekli büyümesi sağlanacaktır (Kaya, 2004, s. 284-297). Dolayısıyla tahmin sonucu bulunan sermaye stoku ve ekonomik büyüme arasındaki pozitif yönlü ilişki teorik olarak da desteklenmektedir.

Araştırmanın en önemli sorusu olan DYY'nin ekonomik büyüme üzerindeki etkisi ise pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Analiz sonucuna göre DYY'de meydana gelen yüzde 1'lik artış ekonomik büyüme üzerinde yüzde 0.0372 oranında bir artışa neden olmaktadır. Söz konusu ilişkiye yönelik teorik bir alt yapı bulunmamasına karşın literatür de yer alan pek çok çalışmayla uygulama sonucunun uyuşmakta olduğu görülmektedir.

Araştırmada kullanılan bir diğer değişken olan ticari açıklık ise ekonomik büyümeyi pozitif etkilemekte ve ticari açıklıkta meydana gelecek yüzde 1'lik artışın büyümeyi yüzde 0.2381 oranında artırdığı görülmektedir. Teorik olarak, ticari liberalizasyon politikalarının ekonomik büyümeyi uzmanlaşma, kaynak verimliliği ve artan ölçek ekonomileri gibi diğer kanallarla pozitif etkileyeceği görüşünü savunan iktisatçılar

bulunmaktadır. Fakat ekonomide özellikle gelişmemiş sektörler üzerinde ticari korumacılığın da olması gerektiğini savunan ayrı görüşlerde mevcuttur (C. Özcan, Özmen ve G. Özcan, 2018, s. 62). Dolayısıyla teorik olarak ticari liberalizasyon ve ekonomik büyüme arasında tam bir görüş birliği bulunmamaktadır.

Enflasyonun ise ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin negatif olduğu ve enflasyon da meydana gelecek yüzde 1'lik artışın ekonomik büyümeyi yüzde 0.001 oranından daha az düşüreceği sonucuna ulaşılmıştır. 1970'li yılların ardından enflasyonun ekonomik büyümeyi düşürdüğüne yönelik gözlemler artma eğilimi kazanmıştır. Söz konusu zıt ilişkinin en temel sebebi enflasyonun, ileriye dönük olumsuz beklentiye ve piyasa belirsizliğini arttırarak ekonomik birimlerin yatırım kararlarını caydırmasıdır (Berber ve Artan, 2004, s.3).

Son olarak ulaşılan sonuç, nüfus miktarında ve teknolojik gösterge olan yüksek teknoloji ihracatında meydana gelecek artışların ekonomik büyümeyi pozitif etkilediğidir. Daha önce de bahsedildiği üzere teorik olarak, gerek Neo-klasik modelde gerekse içsel büyüme modellerinde teknoloji, ekonomik büyümenin sağlanmasında önemli bir faktör olarak gösterilmiştir. Ülkeye ait nüfus miktarı ise üretimde girdi olarak kullanılan işgücü arzının oluşmasında büyük rol oynamaktadır. Dolayısıyla nüfus miktarındaki artışın ekonomik büyümeyi direkt olarak etkilemesinden daha çok işgücü aracılığıyla pozitif etkilemesi beklenmektedir. Analizde kullanılan nüfus miktarı, 15-64 yaş arası grubu içermekte yani daha çok işgücü miktarını temsil eden bir nüfus grubu kullanılmıştır.

6. Sonuç

İlk izleri, sömürgecilik dönemine kadar uzanan doğrudan yabancı yatırımlar 1980'li yılların ardından yaygınlaşan serbest ekonomi akımları ve küreselleşmeyle beraber hareketlilik göstermeye başlamıştır. 1990'lı yıllarda Doğu Bloğunun parçalanması da yaşanan bu DYY hareketliliğinin daha da fazla ivme kazanmasına sebep olmuştur. Söz konusu yükseliş gösteren DYY akımları birden fazla tartışma ve eleştirinin doğmasına neden olmuştur. Gerçekleşen tartışmaların ana nedeni; yabancı yatırımcılara ülkede mülkiyet sahipliği tanınmasıdır. Bu bağlamda birçok uluslu şirket tarafından yapılan DYY, ilgili şirketin bağlı bulunduğu ülkeyi de yansıtmaktadır. Her hangi bir durumda çok uluslu şirkette bulunan bu mülkiyet hakkı yabancı ülkeye de bırakılabilir ve bu durumda yatırımcı ülkenin siyasi ve ekonomik çıkarlar üzerine uygulayacağı politikalar ev sahibi ülke üzerinde etkili olmaya başlayacaktır. Bu ve benzeri sebeplerden ötürü DYY yapılan ülkeler bazı sınırlayıcı önlemler almışlardır. Fakat DYY'nin pek çok avantaj sağlamasından dolayı bu önlemler gün geçtikçe azalmaya başlamıştır.

Doğrudan yabancı yatırım alan ülkelerin kısıtlayıcı önlemleri azaltmalarında rol oynayan temel sebep, ekonomik büyüme ve kalkınmanın sağlanmasında DYY'nin gerekli görülmesidir. Çünkü DYY gittiği ülkenin sermaye birikimine katkı da bulunarak üretim kapasitesinin artmasını sağlamaktadır. Bununla birlikte DYY, ülkede rekabet artışını sağlayarak hem yerli firmaların gelişimine hem de yatırım alanlarındaki genişlemeye yardımcı olmaktadır. Yine DYY sayesinde yerli firmalar uluslararası piyasa konusunda teknik bilgi ve donanım edinme fırsatı bulacak ve bunun sonucunda dış pazardaki paylarını artırma imkânı yakalayacaklardır. Son olarak DYY ülkede bulunmayan teknolojilerin elde edilmesini ve bu bağlamda üretimde verimlilik artışını ve yeni ürünlerin ortaya çıkmasını da sağlamaktadır. Dolayısıyla çok uluslu şirketler tarafından yapılan DYY, ülke ekonomisi üzerinde pozitif dışsallık yaratarak ekonomik büyümeyi pozitif etkilemesi beklenmektedir.

Sovyetler Birliğinin dağılmasından sonra ülkelerin planlı ekonomiden piyasa ekonomisine geçişi hız kazanmış ve ülkelerin kaynak ihtiyaçları özellikle de dış kaynak ihtiyaçları giderek artmıştır. Aynı zamanda geçiş sürecinin başlamasıyla birlikte ülkelerde üretim düşüşü, işsizlik ve yüksek enflasyon gibi ekonomik sorunlar baş göstermiştir. Bu sorunların çözümü için özellikle kaynak eksikliğinin giderilebilmesi ve üretim artışının sağlanabilmesi için DYY, geçiş ülkelerinde önemli bir ihtiyaç haline gelmiştir. Ayrıca DYY'ler, söz konusu ülkelerin uluslararası piyasalarla bütünleşmesine de yardımcı olmaktadır. Dolayısıyla, DYY sayesinde ülkelerin piyasa ekonomisine geçişinin daha hızlı ve sağlıklı olması muhtemel beklentidir. Fakat geçiş sürecinde yaşanan makroekonomik istikrarsızlıklar, ülkelerin yeterince DYY girişi elde edememesine sebep olmuş ve bu bağlamda DYY'lerden elde edilecek fayda kısıtlı kalmıştır.

1990'lı yılların ortalarına gelindiğinde ise geçiş ülkelerinde uygulanan ekonomik istikrar ve reform politikaları etkisini DYY'ler üzerinde göstermeye başlamıştır. Özellikle, liberalizasyon politikaları ve kurumsal alt yapıyı daha hızlı uygulayan MDA ve Baltık ülkelerine DYY girişi daha fazla olmuştur. Ayrıca, söz konusu ülkelerin DYY girişi sağlanmasında coğrafi konum ve kültürel gelişmişlik gibi diğer faktörlerde etkili olmuştur.

Diğer bir husus ise bu dönem ve sonrasında geçiş ülkelerinde ekonomik büyüme performansı en yüksek olan grubun da MDA ve Baltık ülkelerinin olmasıdır. Kuşkusuz bu ülkelerin büyüme performansını önemli derecede etkileyen planlı ekonomide kalınan süre, başlangıç şartları ve geçiş stratejileri gibi pek çok faktör bulunmaktadır. Fakat söz konusu ülkelere yapılan DYY'lerin sağlamış olduğu katkıyı da göz ardı etmemek gerekmektedir.

Yukarıdaki bilgilerden de hareket ederek yapılan bu çalışmada doğrudan yabancı yatırımların ekonomik büyüme üzerindeki etkisini ölçmek ve hangi yönde etkisi olduğunu belirlemek için geçiş ekonomilerinden MDA ve Baltık ülkeleri örneklem olarak seçilmiştir. Bu duruma ek olarak çalışmada 1996–2018 yıllarına ait veriler kullanılmış ve metodoloji olarak panel regresyon analizi tercih edilmiştir. Yapılan analiz sonuçlarına göre DYY'lerin ekonomik büyümeyi pozitif etkilediği ve DYY'deki yüzde 1'lik artışın büyümeyi yüzde 0,0372 oranında artırdığı sonucuna ulaşılmıştır. Çalışmada kullanılan diğer bağımsız değişkenlerin büyüme üzerindeki etkisi de (enflasyon hariç) pozitif olarak bulunmuştur. Yapılan analiz sonuçlarında enflasyonun istatistiksel olarak 0.10 düzeyinde diğer bağımsız değişkenlerin de 0.05 düzeyinde anlamlı olduğu saptanmıştır. Ayrıca, elde edilen bu sonuçlar teorik beklentilerle karşılaştırılmış ve sonuçların çoğunlukla teorik olarak desteklendiği görülmüştür.

Sonuç olarak, MDA ve Baltık ülkelerinin ekonomik büyüme performanslarını artırmada doğrudan yabancı yatırımların önemli bir faktör olduğu saptanmıştır. Söz konusu ülkeler, sürecin ilk yıllarında ekonomik problemlerle karşı karşıya kalsalar da uygulanan liberal reformlar kendini süreç içerisinde göstermeye başlamış ve yabancı yatırımcılar için güvenli bir ortamın oluşması sonucu karşılıklı faydalanma başlamıştır. Buradan anlaşılacağı üzere MDA ve Baltık ülkelerinin yabancı yatırımcılara hızlı bir şekilde uygun ortam sağlamaları, DYY'lerden daha erken faydalanabilme imkânı doğurmuştur. Fakat BDT'de bu ortamın sağlanması daha uzun bir sürece yayılmıştır. Dolayısıyla bu süreçte, MDA ve Baltık ülkelerinin BDT'den daha yüksek büyüme performansı göstermelerindeki temel neden doğrudan yabancı yatırımlardan daha önce yararlanabilmeleri olmuştur. Son olarak, ülkelerin DYY'den etkin bir biçimde faydalanabilmeleri için öncelikle ülkede ekonomik ve politik istikrarın sağlanabilmesine

yönelik uygulamaların yanında hukuksal ve kurumsal altyapının da sağlam bir şekilde oluşturulması gerekmektedir. Bunların ardından DYY çekmeye yönelik vergi indirimi, finansal destek ve gümrük muafiyeti gibi teşvik edici politikaların da uygulanmasıyla, doğrudan yabancı yatırımlar uzun vadede süreklilik kazanacak ve ekonomik büyüme üzerinde pozitif etki bırakacaktır.

Kaynakça

- Akıncı, Y. G., Akıncı, M. & Yılmaz, Ö. (2013). İktisadi küreselleşme ve finansal özgürlükler arasındaki ilişki: Bir panel veri analizi. *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 5 (9), 80-99.
- Aleksynska, M., Gaisford, J. & Kerr, W. (2008). Foreign direct investment and growth in transition economies. *Munich Personal Repec Archive*, 7668, 1-39.
- Alıcı, A.A. & Ucal, M.Ş. (2003). Foreign direct investment, export and output growth of Turkey: causality analysis. *In European Trade Study Group (ETSG) fifth annual conference*: 11-13, Madrid.
- Ayomitunde, T.A., Geogina, A.A., Bose, L.J. & Grace, T.K. (2019). Panel cointegration and granger causality approach to foreign direct investment and economic growth in BRICS countries. *Acta Universitatis Danubius*, 15(2), 236-248.
- Baltagi, B. (2005), *Econometrics analysis of panel data*. West Sussex, England: John Wiley ve Sons Ltd.
- Belloumi, M. & Alshehry, A. (2018). The impacts of domestic and foreign direct investments on economic growth in Saudi Arabia. *Economies*, 6(1), 1-17.
- Berber, M. & Artan, S. (2004). Enflasyon ve ekonomik büyüme ilişkisi: Türkiye örneği. *Turkish Economic Association, Discussion Paper*, 21, 1-14.
- Blomström, M., Lipsey, R. & Zejan, M. (1992). What explains developing countries growth? *National Bureau of Economic Research Working Paper*, 4132.
- Campos, N. F. & Kinoshita, Y. (2002). Foreign direct investment as technology transferred: Some panel evidence from the transition economics. *William Davidson Working Paper*, 438, 1-33.
- Carcovic M. & Levine R. (2002). Does foreign direct investment accelerate economic growth? Financial globalization: A blessing or curse. *World Bank Conference*: Washington.
- Çetin, M. & Ecevit, E. (2010). Sağlık harcamalarının ekonomik büyüme üzerindeki etkisi: OECD ülkeleri üzerine bir panel regresyon analizi. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 11 (2), 166-182.
- Ford T. C., Rork, J. C. & Elsie, B. (2008). Foreign direct investment, economic growth and the human capital threshold: Evidence from us states. *Rewiev International Economiecs*, 16(1), s. 96-113.
- Gujarati, D. N. (2004). *Basic econometrics (Fourth edition)*. New York: McGrawHill Series.
- Güney, G. & Kılıçaslan, Y. (2018). Bilgi ve iletişim teknolojileri kullanımı ve firma performansı. *Ekonomik Yaklaşım Dergisi*, 29(106), 31-72.
- Karimi, M.S. & Yusop, Z. (2009). FDI and economic growth in Malaysia. *Munich Personal Repec Archive*, 14999.

- Kaya, E. A. (2004). Ekonomik büyümenin belirleyicileri ve dışsal büyüme kuramları. E. Kutlu (Editör), *İktisadi Kalkınma ve Büyüme* içinde (s. 263-291). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Yayınları.
- Koyuncu, F.T. (2017). Doğrudan yabancı yatırımlar, ekonomik büyüme ve istihdam arasındaki ilişki: Türkiye uygulaması (1990-2015). *Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Bilimler Dergisi*, 7 (2). 17-24.
- Kurita, K., Monzen, M. & Rofik, K. (2017). FDI spillover effects on productivity varying from the size of firm and industries in indonesia. *International Journal of Small and Medium Enterprises and Business*, 2(3), 51- 59.
- Lensik R. & Morrissey, O. (2001). Foreign direct invesment: Flows volatility and growth in developing countries. *University of Groningen, Research Institute Report*, 01E16.
- Mody, A. & Murshid, A.P. (2005). Growing up with capital flows. *Journal of International Economics*, 65 (1), 249-266.
- Ngeny, K.L. & Mutuku, C. (2014). Impact of foreign direct investment volatility on economic growth in Kenya: EGARCH analysis. *Economics*, 3(4), 50-61.
- Örnek, İ. (2008). Yabancı sermaye akımlarının yurtiçi tasarruf ve ekonomik büyüme üzerine etkisi: Türkiye örneği. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 63 (2), 19-217.
- Özcan, C., Özmen, İ. & Özcan, G. (2018). Ticari dışa açıklık ve ekonomik büyüme arasındaki nedensellik ilişkisi: Yükselen piyasa ekonomileri. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 40, 60-73.
- Özkul G. & Örün, E. (2016). Girişimcilik ve inovasyonun ekonomik büyüme üzerindeki etkisi: Ampirik bir araştırma. *Girişimcilik ve İnovasyon Yönetimi Dergisi*, 5 (2), 17-51.
- Öztürk, Y. (2019). *OECD ülkelerinde iş gücü verimliliğini etkileyen faktörlerin panel veri modelleri ile analizi*. Yüksek lisans tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Pazarlıoğlu, V. M. & Gürler, K. Ö. (2007). Telekomünikasyon yatırımları ve ekonomik büyüme: Panel veri yaklaşımı. *Finans, Politik ve Ekonomik Yorumlar Dergisi*, 44 (508), 35-43.
- Rahman, A. (2015). Impact of foreign direct investment on economic growth: Empirical evidence from Bangladesh. *International Journal of Economics and Finance*, 7(2), 178-185.
- Sarkar, P. (2007). Does foreign direct investment promote growth? Panel data and time series evidence from less developed countries, 1970-2002. *Munich Personal Repec Archive*, 5176.
- Sevim, U. & Eyüboğlu, K. (2016). Ticari banka performansının içsel belirleyicileri: Borsa İstanbul örneği. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 17 (2), 211-222.
- Siddique, A.M.H., Ansar, R., Naem, M.M. & Yaqoob, S. (2017). Impact of FDI on economic growth: Evidence from Pakistan. *Bulletin of Business and Economics*. 6(3), 111-116.

Szkorupova, Z. (2014). A causal relationship between foreign direct investment, economic growth and export for Slovakia. *Procedia Economics and Finance*, 15, 123-128.

Upadhyaya, P. K., Pradhan, G., Dhakal, D. & Bhandari, R. (2007). Foreign aid, FDI and economic growth in east european countries. *Economics Bulletin*, 6(13), 1-9.